

Analiza Avelanova latinskog prijevoda (1922.) Stevensonova romana "Otok s blagom"

Ševerdija, Dunja

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:592226>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za klasičnu filologiju

Katedra za latinski jezik i književnost

Akadska godina: 2022./2023.

Analiza Avelanova latinskog prijevoda (1922.) Stevensonova
romana „Otok s blagom“

diplomski rad

Student: Dunja Ševerdija

Mentor: dr.sc. Neven Jovanović

Sadržaj

1 Uvod.....	3
2 Građa.....	4
2.1. Robert Louis Stevenson i Otok s blagom	4
2.2. Arcadius Avellanus (Mogyoróssy Arkád)	6
2.2.1. <i>Curriculum Tusculanum</i>	7
2.2.2. <i>Avelanova kritika njemačke klasične filologije</i>	9
2.2.3. <i>Avelan kao prevoditelj</i>	12
2.3. Prevođenje djela popularne fikcije na latinski	14
2.3.1. <i>Latinski kao univerzalni jezik?</i>	15
3 Stilska obilježja izvornika.....	18
4 Stilska obilježja prijevoda.....	23
4.1. Latinski tekst: vokabular i neologizmi	23
4.1.1. <i>Opaske prevoditelja</i>	26
4.1.2. <i>Frazemi</i>	27
4.2. Analiza izabranih odlomaka	28
4.2.1. <i>Odlomak 1</i>	28
4.2.2. <i>Odlomak 2</i>	29
4.3. Usporedba izvornika i prijevoda	30
5 Zaključak.....	32
Bibliografija	33

1 Uvod

Tema ovog rada je analiza prijevoda romana *Otok s blagom* autora Roberta Louisa Stevensonsona objavljenog 1883. koji je na latinski 1922. preveo Arkadije Avelan. Rad nudi kratki pregled života i djela Roberta Louisa Stevensonsona te utjecaja njegovog romana *Otok s blagom* od nastanka do danas. Zatim predstavlja život Arkadija Avelana, njegovu metodu poučavanja latinskog, njegovu kritiku njemačke klasične filologije i njegovo prevoditeljsko djelovanje. Kratko se dotiče razloga za prevođenje djela popularne fikcije na latinski općenito i razloga zašto bi latinski mogao biti univerzalni jezik. Potom navodi stilska obilježja romana *Otok s blagom* i stilska obilježja Avelanova prijevoda s posebnom pozornošću na vokabular, opaske prevoditelja vezanih uz neologizme i prijevode frazema. U radu se nalazi i analiza dvaju odlomaka koji su izabrani jer sadrže učestale karakteristike romana, a međusobno se razlikuju.

2 Građa

2.1. Robert Louis Stevenson i *Otok s blagom*

Robert Louis Stevenson škotski je književnik rođen u Edinburghu 1850., a umro na Samoi 1894. Svoju spisateljsku karijeru započeo je kao esejist i putopisac, pisao je i poeziju, no najpoznatiji je po pustolovnim romanima i pripovijestima. Pripada pravcu neoromantizma.

„Napisao je niz djela vezanih uz škotsku i englesku povijest: pustolovni roman *Otmica* (*Kidnapped*, 1886.), povijesni roman s temom osvete i primjesama nadrealnoga *Gospodar Ballantraea* (*The Master of Ballantrae*, 1889.), povijesnu romansu o Ratu dviju ruža *Crna strijela* (*The Black Arrow*, 1888.). Osobito je značajna njegova romaneskna psihološka fantazija *Neobičan slučaj dr. Jekylla i gospodina Hydea* (*The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde*, 1886.)“ (Hrvatska enciklopedija 2021).

Najpoznatije mu je djelo pustolovni roman *Otok s blagom* (*Treasure Island*, 1883.), njegov prvi objavljeni roman. Premda je za života bio vrlo popularan, nakon smrti i tijekom većine 20. stoljeća smatran je drugorazrednim piscem dječje književnosti. Tek se potkraj 20. stoljeća taj stav kritičara i povjesničara književnosti promijenio te ga se danas smatra jednako vrijednim autorom kao što su Joseph Conrad ili Henry James. Jedan je od najprevođenijih pisaca na svijetu (UNESCO-v *Index Translationum* stavlja ga na 26. mjesto).

Usprkos kritikama da je Stevenson drugorazredni dječji pisac, prema Evaline Harrington, američki su srednjoškolci početkom 20. stoljeća u svoje lektire pisali da *Otok s blagom* treba čitati u nastavi „prvo, jer ga je napisao poznati autor, drugo, jer se većini sviđa, i treće, jer ga se smatra klasikom“ (1920: 267). No mnogi su učenici izjavili da u tom romanu nema ničeg vrijednog učenja, da je pun neprimjerenog jezika, ubojstava i nasilja, da nema dobru pouku i da ima potencijala iskvariti mladež (Harrington 1920: 267-268). Ipak, zahvaljujući „predivnoj mašti autora 'vječnog dječaka', konstrukciji radnje, napetosti, deskriptivnim odlomcima, karakterizaciji likova“, čini se da je vrijeme pokazalo da roman *Otok s blagom* uistinu jest „besmrtna gusarska priča“ (Harrington 1920: 267).

Otok s blagom pustolovni je roman čiji je glavni lik dječak Jim Hawkins koji pronade kartu otoka sa skrivenim blagom i otisne se na putovanje u potrazi za njim, no ubrzo otkrije da većinu posade čine gusari predvođeni Long Johnom Silverom. Taj je roman imao veliki utjecaj od nastanka do danas. Naime, upravo je roman *Otok s blagom* zaslužan za stereotipan prikaz gusara. Stevenson opisuje ljude koji nose povez preko oka, imaju kuke umjesto šake, sam Long John Silver ima drvenu nogu. Oni zakopavaju blago, crtaju karte na kojima je ono označeno križem, govore

nesvakidašnjim naglaskom, tjeraju kažnjenike i taoce da skaču s daske u otvoreno more, piju rum. Filmska adaptacija romana u režiji Byrona Haskina iz 1950., premda ne prva ekranizacija tog djela, ustanovila je karakterističan gusarski dijalekt i dodala papigu kao vjernog ljubimca koji sjedi na kapetanovom ramenu. Roman *Otok s blagom* ekraniziran je više od pedeset puta. Prvu je filmsku adaptaciju doživio već 1918. kao nijemi film u režiji braće Franklin, a najnedavnija adaptacija, TV serija *Black Sails*, završila je s emitiranjem 2017. godine.

Isprva je roman objavljen kao serijal u dječjem časopisu *Young Folks* pod pseudonimom Kapetan George North. Kao takav nije postigao popularnost kod dječaka, koji su mu bili ciljana publika:

„Razlog za neuspjeh knjige među dječacima je što se glavni junak, Jim Hawkins, nije vrsta mladog junaka kojom su [viktorijanski] dječaci bili zadojeni. Jim nije školarac koji uči biti kršćanski džentlmen i vojnik Carstva [...] Jim je opreka. Sve što radi, Jim radi sam, slijedi instinkte, srce, a ne usađenu patriotsku dužnost svojoj zemlji koja ovisi o kolektivnim djelima i motivima“ (Noimann 2012: 57).¹

No kad je roman 1883. objavljen kao knjiga, stekao je veliku popularnost među odraslim čitateljima.

„Roman je bio privlačan tadašnjim viktorijanskim muškarcima sa sve većim sklonostima da odbace svoje očinske i supružničke uloge u korist imperijalističkih avantura. Sir Arthur Conan Doyle konstatirao je da *Otok s blagom* označava početak 'modernog muškog romana' jer ne propagira brak kao glavni cilj muškarčevih pustolovina. Roman ima sretan završetak jer se muškarci sigurno vrate kući ekonomski stabilni“ (Noimann 2012: 57).

Noimann (2012: 59) također navodi da je Stevenson uvelike zaslužan za predodžbu gusara kao istovremeno i dobrog i lošeg heroja, opasnog i romantičnog, fascinantnog i odbojnog. „Silver je arhetip na kojeg se svi drugi gusari, od Kapetana Kuke do Kapetana Jacka Sparrowa, oslanjaju. On je odmetnik, fizički deformiran, upitnog moralnog karaktera, ali svi ga vide kao džentlmena“ (Noimann 2012: 59). Također, „njegova nasilna priroda i pohlepa bolesti su imperijalističkog društva koje podržava krađu tuđeg blaga u ime Boga, Zlata i Slave“ (Noimann 2012: 59). Silver također razvija blisku emocionalnu vezu s Jimom, podržava ga, poučava, poštuje, što je dodatna kritika viktorijanske muževnosti s obzirom na to da su britanski džentlmeni kao očevi često bili odsutni i emocionalno odvojeni od djece (Noimann 2012: 61). Jim kao nesvakidašnji glavni junak

¹ Svi su prijevodi izvora na engleskom jeziku autoričini.

i prikaz Long Johna Silvera kao iskvarenog imperijalista i dobre očinske figure čine ovaj roman antiimperijalističkim (Noimann 2012: 61).

Nadalje, vrijednost romana *Otok s blagom* kao alata u školskoj izobrazbi problematizira Michael Mendelson, profesor engleskog jezika i književnosti na Iowa State University gdje drži kolegije vezane uz dječju književnost. On primjećuje veliki pad u broju studenata koji upisuju humanističke smjerove. Koristi *Otok s blagom* u nastavi kolegija koji upisuju uglavnom neopredijeljeni studenti u pogledu smjera na preddiplomskoj razini kako bih ih pokušao potaknuti na humanistički način razmišljanja (Mendelson 2010: 350). Konkretno pitanje koje postavlja u nastavi je: zašto Long John Silver izbjegne kaznu? „Takva razmišljanja sasvim prirodno dovode do pitanja o svrsi i vrijednosti humanističkog istraživanja kao takvog“ (Mendelson 2010: 342). Kompleksnost i kontradikcije unutar karaktera Long Johna Silvera plodno su tlo za takvu raspravu jer je on „istovremeno heroj i bez časti; način na koji se ophodi prema Jimu je istovremeno častan i prijetvoran“ što dovodi do „neprestane revalorizacije kao odgovor na promjenjive potrebe situacije“ (Mendelson 2010: 350). Jer „kao što Jim mora neprestano mijenjati svoj stav prema Silveru, tako i čitatelji moraju poštiti kritiku ljudskog ponašanja jer se Silvera ne može statičnom, jedinstvenom prosudbom smjestiti u kalup“ (Mendelson 2010: 350-351). Mendelson smatra da su upravo humanističke *praxes* (kako ih naziva) ono što nam omogućuje da učimo i otkrivamo nova rješenja za probleme s kojima se prvi put susrećemo (2010: 352).

2.2. Arcadius Avellanus (Mogyoróssy Arkád)²

Arkadije Avelan je mađarsko-američki znanstvenik rođen u Esztergomu 1851., a umro u New Yorku 1935. Navodno je latinski naučio kao dijete prije nego što je naučio mađarski. Pohađao je franjevačku gimnaziju i s 18 godina stupio u franjevački samostan odabravši ime Hermannus. 1877. u saveznoj državi New York otvoreno je prvo franjevačko sveučilište u Americi (tada St. Bonaventure's College, danas St. Bonaventure's University) kamo je Avelan 1878. poslan sa zadatkom stvaranja sveučilišne knjižnice. 1882. postao je rektor. Za njegova rektorata došlo je do rasula u franjevačkoj zajednici (neki su fratri počeli živjeti izvan samostana, prestali nositi habite, jedan je pobjegao s djevojkom). Situacija je toliko eskalirala da je u posjet došla jedno franjevačko povjerenstvo iz Europe. U bilješkama i sažecima tih sastanaka Avelan je zapisao: “Horreo

² Životopis Arkadija Avelana preuzet je iz predavanja Patricka Owensa (2014) objavljenog na <https://linguae.weebly.com/arcadius-avellanus.html>.

pietatem, nec possum nec volo orare nec bonum monachum [esse]. Mortificatio corporis est stulta et contra naturam; athleta est melior imago dei quam monachus se flagellans” te “Scriptores mei sunt: Fichte, Hegel, Schopenhauer, Voltaire.” Avelan je 1886. napustio franjevački red i navodno ga nikad više nije spominjao. Preselio se u Hazleton u saveznoj državi Pennsylvaniji gdje je pisao za mađarsko-američke novine. Ondje je 1893. započeo s radom na svojem udžbeniku *Palaestra Latina* i na časopisu *Praeco Latinus*. Od listopada 1894. do rujna 1902. objavljivao je časopis kako bi proučavateljima latinskog pružio priliku čitati materijal o suvremenim događajima na latinskom. *Praeco Latinus* najdugovječniji je i najuspješniji časopis na latinskom jeziku izvan Europe. Avelan je pomalo velikodušno procjenjivao da *Praeco* ima više od 100.000 čitatelja. Zbog problema nastalih oko pokušaja proširenja posla, bankrotirao je, a časopis je propao. Oko 1910. Avelan se preselio u New York gdje je radio kao privatni učitelj unučadi Johna D. Rockefellera (članak u časopisu *Classical Weekly* spominje kako dotični tečno govore latinski). Između 1914. i 1928. objavljeno je sedam tomova Avelanovih prijevoda romana i priča popularne fikcije na latinski pod nazivom *The Mount Hope Classics Series*. Od 1918. do 1925. bio je profesor na Odsjeku za klasičnu filologiju St. John's Collegea u Brooklynu.

Avelanu je u čitavom radu nedostajao urednik ili lektor. U njegovim se tekstovima često nailazi na slovne pogreške, pogreške u slaganju vremena u književnim tekstovima i mjesta u lingvističkim tekstovima gdje bi za neke tvrdnje bili poželjni citati. Na primjer, Avelan u svojoj knjizi *Palaestra* u lekciji o brojevima navodi u fusnoti da kontroverzni pisci tvrde da je za broj 80 ispravno *octoginta*, dok forma koju on navodi (*octuaginta*) tradicionalno prevladava u govoru i to je ispravna forma jer se radi o kontrakciji riječi *octava* i *ginta* (1896: 40). Većina njegovih neologizama ne nalazi se u drugim tekstovima. Ponekad se čini da preferira pojmove koje nalazimo u *Corpus Iuris Civilis* ili kod Plauta čak i kad se ekvivalenti često pojavljuju kod Cicerona ili Cezara.

2.2.1. *Curriculum Tusculanum*

Kada Arkadije Avelan govori o svojoj metodi, opisuje je kao radikalno odstupanje od uvriježenih metoda poučavanja jezika u svoje vrijeme. Prijezir prema tim metodama nimalo ne skriva te poglavlje predgovora pod naslovom „Kako koristiti knjigu *Palaestra*“, čije je prvo izdanje objavljeno potkraj 19. stoljeća, započinje ovako:

„Metoda koja se koristi u knjizi *Palaestra* radikalno se razlikuje od metoda koje se koriste u školama i privatnom poučavanju, nazivale se one „prirodnim metodama“, učenjem uz pomoć vizualnih pomagala ili nazivima poznatima njihovim autorima. Ne smatram nijednu metodu „prirodnom“ osim *nesvjesnog* usvajanja jezika, kao što je to slučaj s djecom ili odraslima koji jezik uče govoriti pasivno, ušima, bez uloženog truda. Sve su druge metode *umjetne*“ (Avelan 1911: IV, istaknuto u izvorniku).

Avelan također navodi da je oslanjajući se na stare metode sasvim moguće da učitelj jezika može poučavati jezik bez da ga zna (odnosno govori) „kao što učitelj zemljopisa poučava iz karata, predaje sve o narodima, zemljama, gradovima koje nikad nije vidio“ (1911: V). Starim metodama učitelj poučava filozofiju jezika (ne jezik sam) „bez mjera zaštite kao što su pozitivno poznavanje jezičnog sustava, instinkti uha i moć balansiranja koja dolazi iz navike govorenja“ (Avelan 1911: V). Takav učitelj „ne poučava jezik, on *propovijeda* i predaje o jeziku“ (Avelan 1911: V, istaknuto u izvorniku). Prema Avelanu, na taj se način latinski jezik svodi samo na niz lukavih filoloških trikova (1911: V). „Latinski je jednako vrijedan, zapravo i više od ijednog jezika koji se danas govori“ (Avelan, 1911: V).

Svoju je metodu Avelan nazvao tuskulski sustav, a učitelj koji koristi knjigu *Palaestra* naziva se *Palaestrites*. Metodu poučavanja razložio je Avelan (1911: V-VI) ovako: Učitelj mora govoriti toliko latinskog koliko pojedina lekcija (*Pensum*) zahtijeva i to znanje prenosi svojim učenicima. Knjigu ne čita niti prevodi svojim učenicima, već lekciju treba upamtiti i izložiti na školskoj ploči kao da je to njegovo vlastito improvizirano predavanje. Ni učenici nemaju knjige pred sobom, već sva pozornost mora biti usmjerena na školsku ploču, učitelj poučava govorenjem, a učenici uče slušanjem, gledanjem, čitanjem i odgovaranjem na pitanja. Svi dijelovi lekcije moraju se izgovoriti na živućem latinskom bez zastajkivanja i bez upotrebe nekog drugog jezika, osim za razjašnjavanje gramatičkih formi i principa. Pravila morfologije, odnosno padeži, nastavci, deklinacije itd., raspršena su po prvih nekoliko lekcija i treba ih učiti odvojeno, kod kuće, jedno po jedno, kroz vježbe čitanja, pisanja i govorenja te ih se spojiti tijekom prvih deset lekcija. Učenici trebaju prepisivati svaku riječ s ploče. Preporučuje se jedan *pensum* tjedno, jedna sekcija po školskom satu. Nakon što je učitelj prošao cijelu lekciju, zadnji sat u tjednu učenici čitaju vježbu čitanja na glas. Ne moraju je prevoditi; po intonaciji i tečnosti čitanja bit će jasno razumiju li je. Vježbu pisanja učitelj treba napisati na ploču da je učenici prepisu i pročitaju na glas svaki po jednu rečenicu, provjeravajući da su točno prepisali. Rečenice treba pisati jednu ispod druge, a učenici će svoje odgovore napisati kod kuće u stupcu pokraj prepisanih rečenica. Sljedeći tjedan započinje ponavljanjem i ispravljanjem tih vježbi. Vježbe govorenja treba upamtiti kod kuće nakon

što ih se prvo prošlo u školi da bi učitelj utvrdio razumiju li učenici rečenice. Nakon svake sekcije učitelj može na narodnom jeziku objasniti gramatičke principe i pobrinuti se da svaki učenik gradi vokabular ili učitelj može objasniti gramatiku na narodnom jeziku nakon svake tri sekcije.

Drugom izdanju knjige *Palaestra* Avelan je dao podnaslov *Pars Curriculi Tusculani Prima*, a naslovna strana sadrži sljedeći opis: „Nova sermonis Latini palaestra, hoc est, ratio prorsus nova linguam Latinam vivae vocis adminiculo, sive in ludis sive extra eosdem, facile iucundeque docendi et discendi“ (1896). Po ovome se vidi kolik naglasak stavlja na uporabu govornog jezika u nastavi.

2.2.2. Avelanova kritika njemačke klasične filologije

Osim što je starim metodama zamjerao zatiranje govornog latinskog, Avelan se nadao da će svojom pedagoškom revolucijom ispraviti greške koje su rezultat nečega što on naziva *Deutsche Kultur Latin* (Owens 2014). Smatrao je problematičnim što svi tekstovi za poučavanje latinskog i grčkog u Americi (i većini drugih zemalja) dolaze iz Njemačke, što je ono što američki učitelji nazivaju latinskim i grčkim zapravo njemački proizvod i što će se nastavkom očuvanja takvog latinskog i grčkog u školama zapravo očuvati njemačka prevlast (Owens 2014). Teško je reći koliko je takvo Avelanovo mišljenje bilo obojeno njegovom mađarskom političkom podlogom, koliko protu-njemačkim stavovima prouzročenih Prvim svjetskim ratom, a koliko je u to uistinu vjerovao kao jezikoslovac (Owens 2014).

Avelan je upravo kritici njemačke klasične filologije posvetio predgovor svojeg prijevoda *Otoka s blagom*. Nakon kratkog uvoda, predgovor je podijeljen na četiri dijela: *Vocabula nova*, *Orthographia et etymologia*, *Adulteratio nominum atque textuum* i *De sonis litterarum*.

Na početku predgovora Avelan (1922: i-ii) izjavljuje da se učenici i štovaoci latinskog jezika njegovog doba mogu podijeliti u dvije kategorije: *scholastici* i *philologi*. *Scholastici* su pripadnici Katoličke Crkve i učeni laici kao što su profesori, odvjetnici i liječnici koji koriste latinski kao živi i prisutni jezik. *Philologi* su pak oni koji su vlastitom krivnjom izgubili govornu upotrebu latinskog i nastoje ući u upotrebu jezika izvana. Avelan za sebe kaže: „Nos in medio sumus, utpote qui et sermonem Latinum callemus, ususque scholasticos scimus, nec philologiae sumus ignari“ (1922: ii).

Jedino u prvom (i najkraćem) dijelu se Avelan ne dotiče njemačke klasične filologije, već se bavi nepravilnim neologizmima do kojih dolazi kada se modernim izumima pokušava dati naziv na bazi grčkog i latinskog. Navodi dvanaest primjera i za svaki navodi nepravilnosti koje uočava.

„Technici et fabri parum aut nihil sciunt Latine, et quum suae linguae eos fallunt, pro salute sua ad Romanos Graecosque recursant, ibi autem, quum sint imperiti, inepta vocabula exquirunt, unde fit ut termini technici modernorum idiomatum fere omnia absurda et absona reperiantur. [...] monstra Latinitatis et Graecitatis creant, uti *aviare, submarinum, basis, automobile, locomobile, locomotivum, motor, tractor, elevator, cafeteria, restaurant, vitamen*, et sic deinceps“ (Avelan 1922: IV-V).

Na početku drugog dijela, *Ortographia et etymologia*, Avelan izjavljuje kako je filologija “imperitos a vero seduxerit” čak i u samoj kolijevci latiniteta, u Italiji (1922: x).

Ingenia Germanorum [...] ad subruenda instituta Christiana conversa sunt, instaurata „Critica penitiori,“ quibus et vita existentiisque Iesu in dubium vocata sunt, fides biblica primum, deinde fides historiae Graciae, denique Romae negata, et cuncta ad fabulas relata sunt (Avelan 1922: x-xi).

Njemačku filologiju naziva „lues“ i navodi konkretne filologe koje smatra izvorom „pestilentiae istius“ (Avelan 1922: x), a to su Franz Bopp, Wilhelm Paul Corssen, Wilhelm Brambach i Theodor Mommsen. Pod nadzorom Theodora Mommsena dodani su mnogi tekstovi u *Corpus Inscriptionum Romanarum*, od kojih je najvažniji *Monumentum Ancyranum (Res gestae divi Augusti)* kojeg su 1554. otkrili Antun Vrančić i Ferenc Zay kao poslanici Ferdinanda I. (Avelan 1922: xii). Prema Avelanu, cilj je njemačkih filologa bio pronaći argumente koji će podržati njihove doktrine. „Ostendendum enim erat universo mundo omnes omnino philologos in toto terrarum orbe errare, semperque errasse, atque paucos suos philologos doctrina cunctis praestare et antecellere“ (Avelan 1922: xiii). A što su prema Avelanu ti njemački filolozi postigli? „Prorsus nihil. Ne unus quidem codex Romana scriptus manu repertus est; nec unus quidem saeculo VII aut VI antiquior, nec ullus quem longe doctiores interpretes Latini non perquisivissent“ (1922: xiii).

Što se tiče same ortografije:

„Nihil est in Grammaticis Romanis, in caeteris auctoribus, in codicibus, lapidibus, tabulis, nummis ac numismatibus erroneum, dubium, ambiguum, ignarum, nisi palpabiliter stultum, ac puerile, quod Germani non corraserint ad subruendam traditam patrum orthographiam“ (Avelan 1922: xiv).

Avelan zatim detaljno obrađuje 22 primjera, a ovdje ćemo se dotaknuti njih triju. Navodi da su do 8. stoljeća mala slova bila u potpunosti nepoznata rimskom svijetu i smatra besmislenom njemačku zapovijed da se počeci pjesama na latinskom trebaju pisati malim slovima (1922: xvi). Zatim tvrdi da slovo *k* nema što tražiti u latinskim tekstovima:

„Sed et omnes alii grammatici Romani condemnat litteram *k* ut prorsus inutilem in alphabeto Romano, praeter Scaurum, qui *c* esse censet supervacaneum, quod *k*, ut apud Graecos, locum eius explere omnino posset“ (Avelan 1922: xxix).

Avelan propitkuje zašto nas Nijemci pokušavaju uvjeriti da se *Calendae, calendarium* i *Carthago* trebaju pisati s *k*, ističući da Katolička Crkva nikad nije tako pisala (1922: xxix). Naposljetku, raspravlja bi li trebao biti *Vergilius* ili *Virgilius*:

„Utique, si de verbo *virgilius* quaeratur, nihil aliud quam *virgam* attinebit memorare. [...] Proinde de verbis *virga, virgo, vir, ver, vergo* sermo seri potest. [...] nullum ex iis verbis in ulla eius flexione, praeter *virgam* litteram *l* in suas particulas formativasmittere. [...] Sola *virga* virgulam, virgulatum admittit“ (1922: xxxvii-xxxviii).

Citira i Varona koji kaže: „... rustici etiam nunc quoque *viam veham* appellant et *vellam*, non *villam*“ (prema citatu u Avelan 1922: xxxviii). Avelan zaključuje ovako: „Quid ergo attinet disputare, utrum *Virgilius* an *Vergilius* scribendum sit? Nam et *vir, virgo, virga, virginea*, etiam sunt *ver, vergo, verga, verginea* - saltem rusticis“ (1922: xxxviii).

U nešto kraćem trećem dijelu, *Adulteratio nominum atque textuum*, dotaknut ćemo se samo jednog primjera. Prema Avelanu, njemački su filolozi najveći grijeh počinili protiv Plauta (1922: xxxix).

„Per bina millia annorum Respublica litteraria Latina MARCUM ATTIIUM PLAUTUM eum appellavit et venerata est. Mundus exspectare debebat donec Herus Professor FRIEDRICH RITSCHL nasceretur, qui eum magia suae eruditionis ab errore liberaret. Ille denique patefecit veritatem, declaravitque nomen eius T. Maccium Plautum fuisse“ (1922: xxxix-xxxx).

Avelan tvrdi da je Ritschl kao izvor za tu tvrdnju uzeo rukom napisanu bilješku pred kraj prologa *Magaraca* u kojoj stoji: „Demophilus scripsit, Marcus vortit barbare“ (1922: xxxx). Budući da je bilješka neuredno napisana, Marcus se moglo izvrnuti u Maccius. „[...] *maccus, -a, -um*, nempe adeo obscuram et rarum verbum est, ut nec ego unquam in vita mea aut viderim, aut audiverim, uti nec Ritschl“ (Avelan 1922: xxxx). *Maccus* znači glupan, budala, *plautus, -a, -um*, plosnog, morao je imati tri imena, „erat planipes et stultus, tamen vir egregius. Secundum mentem enim Germanorum nomen familiae, aut gentis, est nihil plus quam appellativum“ (Avelan 1922: xxxxi). No budući da ni Gelije ni Makrobije ni Varon ni drugi gramatičari ne bilježe ništa o tome, „Germanorum stulta mendacia deridenda sunt“ (Avelan: xxxxi).

U posljednjem dijelu predgovora, *De sonis litterarum*, Avelan obrađuje pojedinačno svaki glas u latinskom jeziku. Prolazeći kroz širok spektar jezičnih tema vezanih uz poznavanje latinskog, Avelan oštro kritizira njemačku tradiciju te predgovor završava pozivom da se tekstovi

njemačkih klasičnih filologa odbace i izbace iz nastave „velut virulentissimam Latinitatis pestem“ (1922: lxiii).

2.2.3. Avelan kao prevoditelj

Avelan je svojim prevođenjem djela popularne fikcije na latinski nastojao približiti latinski jezik mladima: „Jezici se uče upotrebom – kroz mnogo čitanja, mnogo pisanja, ako je moguće slušanjem i govorenjem. A budući da modernu mladež zanimaju moderne priče, pokušao sam proizvesti latinsko štivo koje će privući pažnju mladih“ (1916: 38).

Avelanovi prijevodi modernih tekstova na latinski objavljeni su u sedam tomova pod nazivom *The Mount Hope Classics Series* između 1914. i 1928. Prijevode je privatno objavio E. Parmalee Prentice, zet Johna D. Rockefellera. Serijal je nazvan po njegovom imanju Mount Hope Farm, a sam je Prentice napisao dvije priče prevedene u drugom tomu. Objavljeni su: *Pericla Navarchi Magonis* (1914., *Les Aventures du Capitaine Magon*, autor Léon Cahun), *Mons Spes et Novellae Aliae* (1918.), *Mysterium Arcae Boulé* (1916., *The Mystery of the Boule Cabinet*, autor Burton Egbert Stevenson), *Fabulae Divales* (1918., sadrže: *Lucerna Aladdini*, *Ciniscula*, *Pulchritudo Consopita*, *Pulchritudo atque Bestia*, *Aqua Vitae*, *Feri Olores*, *Cerasula*, *Amor et Psyche*), *Insula Thesauraria* (1922., *Treasure Island*, autor Robert Louis Stevenson) i *Vita discriminaque Robinsonis Crusoei* (1928., *Robinson Crusoe*, autor Daniel Defoe).

„Avelanova djela dobivala su raznolike kritike što je često dovodilo do zabavnih ako ne i otrovnih prepiski u klasičnofilološkim časopisima i novinama“ (Owens 2014). Avelana kritike doduše nisu odvrćale od cilja – poučavanja latinskog. Neprestano je upozoravao na opasnosti nestanka latinskih programa u školama, vjerujući da latinski u školama može opstati jedino ako ga se bude tretiralo kao jezik, a ne stil izražavanja (Owens 2014).

Charles H. Forbes kritizirao je Avelanov prijevod *Pericla Navarchi Magonis* (1914.). Navodi da je Avelan očito veliki obožavatelj Apulejevih *Metamorfoza* i da je Apulej imao veliki utjecaj na Avelanov stil (1916: 149). „No Apulej ni za svog vremena nije bio smatran piscem 'izvršnog latinskog'. [...] Nije prezao od miješanja drevnog i modernog, elegantnog i kolokvijalnog, riječi i konstrukcija poezije i proze“ (Forbes 1916: 149). Forbes je kritizirao Avelana zbog upotrebe neklasičnog vokabulara i gramatike. „Postoje primjeri ove konstrukcije u Varona i kasnih autora: ali zašto odstupati od klasične tradicije“ (Forbes 1916: 150). Forbes u kritici detaljno navodi „odstupanja od klasične tradicije“ na koja je naišao u ovom Avelanovom

prijevodu kao što su pretjerana upotreba pasiva, *postquam* + konjunktiv, prijedlog *versus* ispred imenice. Forbes također uočava mnogobrojne greške u pravopisu i smatra da je do njih i drugih očiglednih grešaka došlo zbog nekvalitetne lekture. Smatra žalostnim što je Avelan „izabrao biti zaštitnikom kasnog i dekadentnog latinskog“, što se ruga klasičnoj tradiciji i pita se „kamo, osim do poznavanja aljkavih metoda i navika inferiornih pisaca, vodi takav stav“ (1916: 151).

Avelan je na Forbesovu kritiku odgovorio izjavivši da je za Forbesa „latinska književnost zauvijek ograničena na vokabular četiri drevna pisca“ (1916: 37).

„Latinski nije bio samo jezik Rimske republike i Rimskog carstva. Stoljećima je bio jezik diplomacije, znanosti i književnosti u Europi [...] Velika količina tog latinskog – promatramo li ga samo kao jezik – bila je barbarska. Velika količina bila je izvrsna i u njoj se nalazi povijest Europe i velikih izuma modernog intelektualnog života. [...] Čak i kad ne bi bilo latinskih klasika, i dalje bi vrijedilo naučiti latinski jezik da se mogu čitati Erazmovi tekstovi“ (Avelan 1916: 37-38).

Avelana je općenito frustrirala tendencija učitelja da poučavaju stil umjesto jezika. „Da bi razumio pjesnika ili govornika, učenik prvo treba biti dobro upoznat s jezikom [...] Kao što je Ciceron kreirao svoj stil odabirom tako i njegove tekstove mogu razumjeti samo oni koji znaju jezik iz kojeg je odabir učinjen“ (Avelan 1916: 38). Avelan je također na nekoliko konkretnih Forbesovih zamjerki (ali ne na sve) odgovorio citatima iz Ciceronovih i Cezarovih tekstova gdje oni koriste iste konstrukcije kao i on. Svoj je odgovor na kritiku Avelan završio ovom mišlju:

„Volio bih priupitati kakvo bi znanje latinskog jezika škole trebale pokušati prenijeti. Trebaju li svojim učenicima pružiti - koliko mogu - široko upoznavanje sa značenjem i duhom latinskog jezika ili bi obrazovanje početnika trebalo ograničiti na verbalne ljupkosti jezika za koji se od njih nikada ne očekuje da ga znaju?“ (1916: 38).

Time ponovno jasno daje do znanja svoje neslaganje s metodama poučavanja latinskog u svoje vrijeme.

Avelan (1931) je također u svoje prijevode unosi promjene, odstupajući od izvornika i ispravljajući dijelove teksta koje je smatrao nedosljednima:

„Nisam mogao slijediti autora kroz čitavo djelo. Slijedio sam ga oko 130 stranica, ali nakon toga sam morao izbaciti mnoge kontradikcije. Na primjer, kad bi Robinson trebao na sebi imati samo donje rublje, doktor Defoe mu stavlja kamenje u džepove. Ta svatko zna da donje rublje nema džepove. To je samo jedan primjer. Pretvorio sam junaka iz okrutnog, divljeg, dominantnog pojedinca u velikog džentlmena“ (prema citatu u Beach 1947: 508).

Avelanu, dakle, nije stalo da mu prijevod bude što vjerniji može biti usprkos eventualnim pogreškama koje je autor počinio i zadire u izvornik do te mjere da je glavni lik romana u njegovom prijevodu potpuno drugačiji.

2.3. Prevođenje djela popularne fikcije na latinski

Ni u 21. stoljeću ne nedostaje latinskih prijevoda popularne fikcije. U 2022. godini izašla su barem tri: *Insolitus Casus Doctoris Jekyll et Domini Hyde* (1886., *Neobičan slučaj dr. Jekylla i gospodina Hydea*, autor Robert L. Stevenson, preveo Garrett Dome), *Virtutis Color* (1895., *Crvena značka hrabrosti*, autor Stephen Crane, preveo James Rumford) i *Et Oritur Sol* (1926., *I sunce se rađa*, autor Ernest Hemingway, preveo James Rumford). Budući da latinski jezik više nema izvornih govornika, a mogli bismo pomisliti da publika za djela popularne fikcije na latinskom i nije osobito velika, postavlja se pitanje zašto se uopće i dalje prevodi na latinski.

Ovim se pitanjem pozabavio Michiel Verweij, nizozemski klasični filolog i novolatinski pjesnik, u svojem osvrtu na *Winnie ille Pu* (1926., *Medo Winnie zvani Pooh*, autor A. A. Milne, preveo Alexander Lenard 1960.). Za suvremenu latinsku književnost Verweij kaže: „Glavna joj je karakteristika da *jest* neobična i da je u potpunosti toga svjesna“ (2008: 301, istaknuto u izvorniku). Premda je sa širenjem romantizma i ideje da se sve može izraziti na materinjem jeziku latinska književnost naišla na prvu prepreku, latinski je nastavio biti važan jezik za znanost i Katoličku Crkvu (Verweij 2008: 301). Budući da je na Drugom vatikanskom koncilu (1962. – 1965.) donesena odluka da će se Misa slaviti na narodnim jezicima, „započela je ozbiljna propast latinskog u njegovoj posljednjoj tvrđavi. Ovoj jadikovki moraju se pridodati neprestani porazi koje je latinski doživljavao u školama: u nekim je državama latinski u potpunosti ugašen“ (Verweij 2008: 301). Latinski je postao hobi i svojevrsna igračka (Verweij 2008: 302). Verweij naglašava razliku između nešto starijih novolatinskih prijevoda u 18. stoljeću i prijevoda primarno dječje književnosti u suvremeno doba.

„Često se za ove knjige tvrdi da pobuđuju pedagoški interes, što djeluje ponajprije kao isprika za njihovo stvaranje, ali istovremeno njihova popularnost potječe iz neobičnog interesa za kombinaciju vedrog, vrlo modernog klasika s jezikom kojeg se smatra silno ozbiljnim“ (Verweij 2008: 304).

Verweij također ukazuje na kontrast između pozornosti koju ovakva vrsta književnosti dobiva od javnosti i pozicije latinskog i grčkog u školama (2008: 304). No Verweij također ističe da razina

latiniteta u prijevodima nije visoka i da se često čini važnijim da knjiga postoji na latinskom nego da je taj latinski točan i ugodan (2008: 319).

Pitanje zašto se u 21. stoljeću i dalje prevodi na latinski postavljeno je i Terencu Tunbergu, profesoru, novolatinstu i prevoditelju dječje književnosti koji je na latinski preveo nekoliko djela Dr. Seussa. U intervjuu koji je dao za web časopis *Atlas Obscura* rekao je da se njegovi prijevodi mogu koristiti kao sredstvo u nastavi (Grundhauser 2017). Za prijevode ga je angažirala nakladnička kuća Bolchazy-Carducci koja inače tiska klasičnofilološke udžbenike. „'Budući da se radi o izdavačima udžbenika, cilj im je zarada. Palo im je na pamet da bi moglo biti privlačno da uz uobičajene knjige Cezara i Cicerona i svih tih drugih ljudi imaju i priče za vrlo mladu djecu. I bili su u pravu. Još uvijek dobivam tantijeme', kaže Tunberg“ (Grundhauser 2017). Interes očito postoji. A za cilj prevođenja modernih djela na latinski Tunberg proglašava očuvanje jezika.

„Ako želite održati latinski na životu i želite zadržati interes za nj, dostupnost ovakvih djela uvijek je dobra“, kaže Tunberg. „U konačnici su i klasični filolozi na dobitku jer je veća vjerojatnost da će učenik koji pročita moju zamišljenu verziju *20 000 milja pod morem* u ruke uzeti Vergilija i Cicerona“ (Grundhauser 2017).

Tunberg se, dakle, slaže s Avelanom da će djela popularne fikcije lakše i brže privući pažnju novih učenika latinskog jezika.

2.3.1. Latinski kao univerzalni jezik?

Arkadije Avelan bio je i veliki pobornik ideje da bi latinski bio odličan univerzalni jezik, a pismo u kojem odgovara zagovarateljima esperanta i protivnicima latinskog kao univerzalnog jezika 1908. objavio je *The New York Times*. Avelan navodi da u našoj modernoj civilizaciji nema ničeg što nije poteklo direktno iz Rima: „Rimljani su barbare obučili u područjima agrikulture, trgovine, pisma, slova, zakona, medicine, filozofije, teologije, visoko razvijenog jezika za razgovor; Rim je dao po jedan jezik Italiji, Španjolskoj, Francuskoj, Portugalu, oko 40% Njemačkoj i oko 60% govornicima engleskog“ (1908). Moderne jezike Avelan naziva novolatinskim idiomima jer su mješavina izvornih jezika barbara i jezika Vulgate (1908). Uslijed nastajanja raznih jezika kvarenjem latinskog nastala je prirodna želja za sredstvom komunikacije među narodima putem jezika zajedničkog svim kulturnim ljudima (Avelan 1908).

„Latinski se prirodno nameće budući da je u tu svrhu korišten 2000 godina i poučavan u školama svih naroda. Pa ipak, naravno, oni koji su doživjeli brodolom u svojem učenju latinskog, ne uspjevši svladati nastavke, pobunili su se i proizveli prkosne „jezike“ sastavljene od krpa i prnja latinskog iz treće, četvrte ruke metodom drevnih barbara, odbacujući te strašne nastavke koje toliko mrze,

krpajući probušene dijelove svoje oskudne zalihe latinskog iz barbarskih izvora kako im se sviđa. Među tim čudovištima je i esperanto, odnosno desperanto“ (Avelan 1908).

Avelan tvrdi da su ti barbarski fragmenti latinskog koje esperanto koristi poznati samo govornicima „novolatinskih idioma“ i engleskog (1908). Svi ostali morali bi prvo naučiti pošteno latinski ili „novolatinski idiom“ i zatim ga izopačiti. Također navodi da esperantiste ne zanima etimologija i da vokabular sastavljaju prema trenutnoj formi i značenju riječi (1908). Zagovaraju znak *k* umjesto *c* (Avelan 1908). Tvrde da je latinski mrtav jezik jer se zbog pogrešnog načina poučavanja latinskog u školama razvio dojam da latinski čine samo ciceronski govori, vojna povijest i nešto poezije te da latinski nije imao praktičnu primjenu (Avelan 1908). No zaboravljaju da je Ciceron bio samo jedan čovjek među milijunima u čitavoj povijesti Rima, „da su se rimski jezik i književnost razvili tek pri početku carstva, kad su se pojavili pisci u svim područjima znanja, pa sve do 4. i 5. stoljeća kad je pravo doživjelo svoj vrhunac pod okriljem cara Justinijana“ (Avelan 1908). Zagovaratelji esperanta također se protive latinskom jer je rimska civilizacija veoma vremenski udaljena pa u latinskom ne postoje termini za moderne ideje. Avelan ponovno navodi da je to posljedica „ciceronizma“, a da je latinski vokabular puno širi izvan tih okvira (1908). Također napominje da moderni izumitelji posežu za latinskim i grčkim pri nazivanju svojih izuma te da moderni latinisti imaju pravo formirati nove riječi iz starih korijena (Avelan 1908). Posljednji je argument koji Avelan pobija da je latinski pretežak jezik da bi ga prosječni učenik mogao naučiti s čime se Avelan načelno slaže jer se koriste pogrešne metode poučavanja nametnute od strane njemačkih filologa (1908). „Latinska gramatika ima manje nepravilnosti od gotovo bilo kojeg drugog jezika, a i te nepravilnosti slijede određene sustave, dok je općeniti mehanizam svojom jednostavnošću, preciznošću i konzistentnošću prepoznat kao uzor i upravitelj svih europskih jezika“ (Avelan 1908). Prema Avelanu, temelji latinskog govora mogu se svladati u otprilike 125 sati (1908). „Ne nastojimo biti Shakespearei, Voltairei, Goethei kad učimo engleski, francuski i njemački; zašto bismo trebali postati Ciceroni kad učimo latinski?“

Prema Michielu Verweiju, još se uvijek zagovara upotreba latinskog kao univerzalnog jezika (2008: 301). Njemački filolog Reinhold Glej prezentira ideju (novo)latinskog kao meta-jezika odnosno, kako ga on naziva, epi-jezika (2014: 6). Glej smatra da latinski zbog svoje racionalne strukture može zrcaliti i sadržaj i formu bilo kojeg jezika s kojeg s prevodi (2014: 6). Tu je funkciju latinski zadobio tek kad je umro kao govorni jezik jer mu više nije cilj stvoriti latinsku književnost niti prevoditi, kao što kaže sveti Jeronim, *sensum de sensu* (Glej 2014: 7).

Odlike latinskog koje ga za to čine pogodnim su kratkoća, preciznost, punina i fleksibilnost izraza (Glei: 2014: 18). Glei to pokazuje na tri primjera prijevoda: s arapskog, sa sanskrta i s kineskog (2014: 9). „Prijevodi su [...] strogo filološki i pokušavaju zrcaliti i formu i sadržaj tj. čitav kod izvornog jezika, na taj ga način vjerno 'transkodirajući'“ (Glei 2014: 10). Prvi je primjer Marraccijev prijevod Kurana iz 1698. Marracci je tekst preveo na latinski od riječi do riječi što ga je učinilo iznimno vjernim, iako možda manje elegantnim (Glei 2014: 11). „Smatrao je to nužnim jer Kuran nije svakodnevni tekst gdje je dovoljno prenijeti opći smisao, već sveta knjiga čiji je jezik i forma dio samog otkrivenja“ (Glei 2014: 11). Marracci je držao da se na latinski može prevoditi što je više moguće doslovno, pridržavajući se čak i sintaktičkih struktura (Glei 2014: 11). Drugi je primjer Schlegelov prijevod epizode *Bhagavad-Gita* umetnute u indijski ep *Mahabharata* iz 1823. Schlegel je vjerovao da je latinski vrlo pogodan za prevođenje sanskrta jer nije opterećen česticama, članovima, osobnim zamjenicama i raznim pomoćnim riječima kao većina europskih jezika te može zadržati poredak riječi i kratkoću originalnog teksta (Glei 2014: 15). Glei na primjeru tri stiha uspoređuje engleski prijevod i latinski prijevod. Gdje na sanskrtu piše šest riječi, na latinskom stoji isto šest, a na engleskom četrdeset i dvije (Glei 2014: 17). Na jednom je mjestu Schlegel čak upotrijebio i isti padež s istim značenjem kao i na sanskrtu (*genitivus obiectivus*) (Glei 2014: 18). Treći je primjer Pauthierov prijevod prve knjige konfucijanskog kanona *Veliko učenje* iz 1837. Pauthier je istovremeno objavio i francuski i latinski prijevod. Francuski prijevod sam naziva parafrazom, dok je u latinskom prijevodu svaki kineski znak preveo jednom riječju (Glei 2014: 20). Zadržao je i identičan raspored riječi kako bi se bolje razumjelo njihovo značenje i smisao (Glei 2014: 20). Nekad je zbog toga morao zanemariti eleganciju pa čak i zakone latinske rečenične konstrukcije (Glei 2014: 20). „Nevjerojatna fleksibilnost latinskog dozvoljava prijevod od riječi do riječi koji ostaje – čak i usprkos zanemarivanju latinske sintakse – razumljiv“ (Glei 2014: 21). U usporedbi s francuskim prijevodom, gdje su u originalu četrdeset i dva znaka i četrdeset i dvije riječi na latinskom, u francuskom prijevodu izabrani ulomak sadrži 142 riječi (Glei 2014: 23). Na taj nam je način prevođenja Pauthier dao ne samo značenje originalnog teksta, već i predodžbu o njegovoj formi i strukturi. Nakon renesanse i gubitka nadmoći latinskog kao jezika za književne svrhe „više nije bilo snova o globalnoj *monoglossia* [...], ali znanstvenici su mogli koristiti latinski kao pogodan instrument ne samo za opisivanje nekog jezika meta-lingvistički (to se moglo i na drugim jezicima), već i za epi-lingvistički prijevod“ (Glei 2014: 25). Glei zaključuje: „Ova činjenica daje nam još jedan važan razlog za učenje latinskog i danas“ (2014: 25).

3 Stilska obilježja izvornika

Kao što je već spomenuto, roman *Otok s blagom* isprva je objavljen kao serijal. Izlazio je poglavlje po poglavlje u dječjem časopisu *Young Folks* pod naslovom *Brodski kuhar* (*The Sea-cook*). Serijalizacija je na svojevrsan način nametnula formu radnje tako da poglavlja gotovo stoje kao zasebne cjeline, a završetak poglavlja često je nedorečen. Tako je svako poglavlje jedna mala avantura osmišljena da ostavi čitatelja u neizvjesnosti i želji za nastavkom. Roman ima 34 poglavlja, a kad je objavljen kao knjiga, dodatno je podijeljen u šest dijelova: *Stari gusar*, *Brodski kuhar*, *Moja pustolovina na kopnu*, *Utvrda*, *Moja pustolovina na moru* i *Kapetan Silver*. Za analizu je ovdje uzet prvi dio koji se sastoji od šest poglavlja odnosno tridesetak stranica teksta, a zadaje ton romana i predstavlja obilježja kojima je cijeli roman prožet.

Roman je pisan u prvom licu. Pripovjedač prvog i većine ostalih dijelova je Jim Hawkins. Premda nigdje u romanu nije točno rečeno koliko ima godina, iz načina na koji se prema njemu ophode drugi likovi pretpostavljamo da je u ranoj adolescenciji. To ga ne čini nepouzdanim pripovjedačem, ali daje određeni ton naivnosti koji tijekom romana jenjava kako Jim sazrijeva, no u prvom je dijelu romana itekako prisutan.

Radnja se odvija u 18. stoljeću, a *Otok s blagom* zamišljen je kao kronika događaja što je jasno odmah iz prve rečenice: „Squire Trelawney, dr. Livesey i ostala ona gospoda zamolili su me neka napišem sve potankosti o Otoku s blagom, od početka do kraja, ne izostavivši ništa [...]“ (Bulaja n.d.: 7).³ Zbog toga je naracija gotovo u potpunosti lišena emocija ili su one iskazane vrlo šturo. To se jasno vidi u prikazu smrti Jimova oca:

„Dogodilo se, međutim, da je moj bijedni otac te noći gotovo iznenada umro, a to je bacilo u zaborav sve druge događaje. Naša prirodna bol, pohodi susjeda, pripreme za ukop i sav posao koji je trebalo izvršiti u gostionici tako me zaokupio da sam jedva imao vremena i misliti o kapetanu, a kamoli da ga se bojim“ (Bulaja n.d.: 23).

Također je vrlo malo pažnje posvećeno opisima. U prvom dijelu, jedina tri detaljno fizički opisana lika su gusari, tek je mjestimice opisan pokoji predmet, a opisa prostora i krajolika gotovo uopće nema. Time je stavljen naglasak na radnju koja se odvija dinamično. Rečenice su većinom kratke ili srednje dužine, a autor često u dužim rečenicama koristi znak točke sa zarezom kako bi je

³ *Otok s blagom* korišten u ovom radu na hrvatski je preveo Zvonimir Bulaja.

razlomio na manje cjeline. Takva je vrsta pisanja u skladu s naracijom gdje je pripovjedač mladić avanturističkog duha i s idejom da je pripovjedač samo kroničar događaja koji su se odvili.

Uz mnogo radnje ima i dosta dijaloga što dodatno pospješuje dinamičnost teksta. Karakterizacija likova postiže se kroz njihove postupke i riječi. Budući da Jim slabo izražava emocije, čitatelji su slobodni sami prosuđivati o likovima bez usmjeravanja od strane pripovjedača.

I jezik kojim je roman pisan stilski je usmjeren prema mlađoj publici te odgovara mladome pripovjedaču. U usporedbi s većinom drugih viktorijanskih romana, Stevenson koristi jednostavan vokabular i gramatiku bez previše komplikacija. Vremena koja upotrebljava su jednostavna i dio su svakidašnjeg govora.

Karakteristični su za *Otok s blagom* izrazi vezani uz more, brodove i plovidbu. Niže slijedi tablični prikaz tih izraza, koliko se puta spominju u prvom dijelu romana i prijevod tih izraza na hrvatski:

izraz na engleskom	koliko se puta spominje	prijevod na hrvatski
captain	54	kapetan
sea (+ izvedenice)	32	more, morski, mornarski
mate, matey, shipmate	26	drug, prijatelj, mornarski drug
admiral	10	admiral
sail	9	ploviti
ship	6	brod
cutlass	6	mornarska sablja
lugger	4	loger
sailor	3	mornar
berth	2	sidrište
harbour	2	luka
cutter	1	kuter
skipper	1	vođa broda
boat-cloak	1	mornarski ogrtač
mast	1	jarbol
between decks	1	u potpalublju
fog-horn	1	brodski rog za maglu
handspike	1	brodska poluga
capstan	1	brodsko vitlo
anchorage	1	sidrište
pirate	1	gusar

Govor likova nije stilski obilježen i jednak je ostatku teksta, osim govora gusara. Gusarski govor obilježen je vokabularom, pravopisom i gramatikom kako bi se pokazalo da govore specifičnim dijalektom te na način koji pripovjedač smatra neobičnim. To se vidi već iz prvih rečenica koje Billy Bones izgovara:

„This is a handy cove,' says he, at length; 'and a pleasant sittyyated grog-shop. Much company, mate?’⁴ (Stevenson 1941: 2)

„-Ovo je zgodan zaljev – reče otežući. – I ugodno smještena krčma. Mnogo gostiju, prijane?’“ (Bulaja n.d.: 8)

Već je i opisom kako Billy Bones govori (otežući) prikazano da njegov govor nije uobičajen. Pojavljuje se jedno pravopisno odstupanje (*sittyyated* umjesto *situated*), jedno gramatičko (pridjev *pleasant* umjesto priloga *pleasantly*) i izostavljanje glagola u drugoj rečenici. Ujedno gostionicu Jimove obitelji naziva krčmom (što s obzirom na vrijeme zbivanja radnje na hrvatskom nije nužno pogrdan izraz, ali izvorni *grog-shop* svakako ima pejorativno značenje) i po prvi put se obraća nepoznatom čovjeku, u ovom slučaju Jimovom ocu, s „prijane“ što ukazuje na to da je lik priprost, nevičan ophođenju sa strancima i da nije džentlmen.

Mjestimice se pojavljuje i afereza označena apostrofom.

„[...] – bless his 'art, I say again.’“ (Stevenson 1941: 9)

„[...] mojega dobrog, starog druga.’“ (Stevenson 1941: 16)

„'Ah! Black Dog,' says he. 'He's a bad 'un; but there's worse that put him on.’“ (Stevenson 1941: 15, istaknuto u izvorniku)

„- Ah! Crno Pseto – reče. – On je zao; ali ima i gorih, koji su ga naputili.’“ (Bulaja n.d.: 22)

„'Scatter and find 'em! Rout the house out!' reiterated Pew, striking with his stick upon the road.’“ (Stevenson 1941: 27)

„-Razletite se i pronadite ih! Isprevrnite cijelu kuću! – ponovi Pew udarajući svojom batinom po cesti.’“ (Bulaja n.d.: 34)

⁴ U Bulajinom prijevodu gusarski govor nije pravopisno ni gramatički obilježen stoga su navedeni primjeri na izvornom jeziku.

Na nekoliko se mjesta upotrebljava žargon.

„Take the Georges, Pew, and don't stand there squalling.“ (Stevenson 1941: 28)

„- Uzmi Jurje⁵ i ne dreči tu.“ (Bulaja n.d.: 35)

„Doctors is all swabs⁶,‘ he said; ‘and that doctor there, why, what do he know about seafaring men?’“ (Stevenson 1941: 13)

„Liječnici su neznalice – reče – a ovaj liječnik ovdje, ta što on zna o pomorcima?’“ (Bulaja n.d.: 21)

U potonjem se primjeru na dva mjesta javlja još jedna od karakteristika gusarskog govora - pogreške u sročnosti. U ovom je slučaju to nepodudaranje subjekta i glagola u broju (*doctors is* umjesto *doctors are* i *what do he know* umjesto *what does he know*).

Pri opisu zapisa na karti također se javljaju odstupanja od pravopisnih pravila (*itt* umjesto *it*), vjerojatno u namjeri da se prikaže da gusari nisu bili osobito pismeni:

„Off Palm Key he got itt“ (Stevenson 1941: 34)

„»U visini obale Palm Keya dobio je svoje«“ (Bulaja n.d.: 42)

U prvom dijelu romana dolazi do jedne nedosljednosti u sadržaju.

„[...] and then, with a peculiar sound, fell from his whole height *face foremost* to the floor.“ (Stevenson 1941: 19, istaknuto u radu)

„[...]ja tada, uz neobičan zvuk, padne svom težinom na pod.“ (Bulaja n.d.: 26)

Bulaja u svojem prijevodu ne prenosi u kojem je točno smjeru Billy Bones pao, ali u izvorniku je rečeno da je pao na lice. Ovo je događaj s kraja trećeg poglavlja. No u četvrtom poglavlju:

„He lay as we had left him, *on his back*, with his eyes open, and one arm stretched out.“ (Stevenson 1941: 21, istaknuto u radu)

⁵ Opaska prevoditelja (Bulaja): Zlatnici s likom engleskog kralja Georgea (Jurja).

⁶ Krpa na štapu za upijanje vlage poslije pranja vodom, otarak (Filipović 1975).

„On je ležao kako smo ga i ostavili, *na leđima*, otvorenih očiju i ispružene jedne ruke.“ (Bulaja n.d.: 29, istaknuto u radu)

Pripovjedač nigdje nije spomenuo da je doticao tijelo nakon što je palo. S obzirom na to da se radi o kronici događaja, nije izgledno da bi to izostavio. Nakon smrti Billyja Bonesa, Jim otrči sve ispriповjediti majci, a zatim oboje odlaze do obližnjeg zaselka po pomoć. Gostionica je u međuvremenu bila zaključana, a pripovjedač i sam govori da su tijelo pronašli u istom položaju u kojem su ga i ostavili.

Kako brojni primjeri pokazuju, u izvorniku se neprestano i na razne načine stavlja naglasak na specifičnost gusarskog govora te je ta specifičnost jedno od glavnih obilježja ovog romana.

4 Stilska obilježja prijevoda

Prijevod *Insula Thesauraria* Arkadija Avelana objavljen je 1922. kao peti tom serijala *Mount Hope Classics*. U predgovoru prijevoda Avelan ističe da bi se izvorni tekst moglo smatrati izazovnim za prijevod na latinski, ali on ne sumnja u mogućnosti latinskog jezika:

„Quandoquidem materia substrata huius operis navalis ac maritima est atque pirata, ab omnibus litteris Romanis, linguaque Latina maxime aliena, nihil enim in hoc genere a Romanis ad nostrum aevum derivatum est, vix quisquam mortalium proinde animum induxerit ad fabulam istius indolis Latinitate donandam. Verumtamen si Latina lingua se ad quidpiam audendum ineptam comprobaret, quatenus nempe doctrina humana, non lingua ipsa, deficeret, tamen fatendum esset Latinam linguam ad usus modernos aptam non esse, ac, proinde, inutilem, nec in scholarum curriculis ferendam. [...] Quum vero nobis perusissimum esset prorsus nihil in hominum mundo dari quod Latine edisseri – imo melius quam idiomatibus modernis – nequiret, nihil supererat, nisi ut fiduciam nostram factis confirmaremus“ (Avelan 1922: ii-iii).

Time Avelan ponovno ističe kako latinski jezik nipošto nije mrtav, već je kao i ostali jezici svijeta prilagodljiv te se na njemu može izraziti čak i ono što nije zabilježeno u zapisima na latinskom koji su dospjeli do nas.

4.1. Latinski tekst: vokabular i neologizmi

Pri prijevodu romana, Avelan je morao napraviti razne prilagodbe u području vokabulara budući da je izvornik objavljen u devetnaestom stoljeću.

Na probleme je naišao već u naslovu prvog dijela čiji naslov u izvorniku glasi *The Old Buccaneer (Stari gusar)*, a Avelan ga prevodi kao *pirata veteranus*. *Buccaneer* ipak nije u potpunosti istoznačan s *pirata*, riječju koju Avelan koristi i kasnije u prvom dijelu kad u izvorniku stoji *pirate*. Kao sinonim za *pirata* u Lewis & Short stoji *praedo* pri čemu je kao izvor za takvu upotrebu naveden Kornelije Nepot. *Praedo* bi u ovom slučaju bio bolji izbor od *pirata* da se ispoštuje razlika koju je izvorni autor napravio između *buccaneer* i *pirate*.

Prvo se pak poglavlje u izvorniku zove *The Old Sea-Dog at the 'Admiral Benbow'* (*Stari morski vuk u »Admiralu Benbowu«*), a Avelan ga prevodi kao *Senex Navita in Admiral Benbow*. Avelan odlučuje ime gostionice ostaviti na izvornom jeziku. No stari mornar nema istu konotaciju kao stari morski vuk. Izraz *sea-dog* podrazumijeva dugogodišnje iskustvo plovidbe i odlično poznavanje raznih mora. *Navita* nema toliku težinu. Jasno je da Avelan nije mogao izmisliti frazu koja u latinskom ne postoji, no teško je reći je li *navita* iskoristio radije nego *nauta* po uzoru na kasniji latinitet ili po uzoru na poetičnu upotrebu klasičnog razdoblja.

Pri kraju prvog paragrafa kad se gusar Billy Bones prvi put spominje u romanu, pripovjedač ga opisuje kao čovjeka s ožiljkom od sablje (*sabre cut*) što Avelan prevodi *cum cicatrice copidis*. *Copis* je jednoručni mač sa zakrivljenom oštricom, baš kao i sablja. Međutim, u drugom paragrafu pri detaljnom opisu Billyja Bonesa pripovjedač ponovno spominje da ima ožiljak od sablje (*sabre cut*) na desnom obrazu za koji Avelan ovaj put upotrebljava *vibex*. *Vibex* je ožiljak koji ostaje od udarca bičem ili kakvog drugog udarca, ne rezanja, što znači ne samo da je taj prijevod pogrešan, nego je i nedosljedan s boljim izborom donesenim samo nekoliko rečenica ranije.

Za izraze *mate* (*prijan*) i *matey* (*drug*) Avelan koristi *sodalis* i *contubernio*. *Mate* i *matey* su skraćenice od *shipmate*, a Avelan svojim izborom isključuje bilo kakvu povezanost s plovidbom. Budući da je i sam rekao da „nihil enim in hoc genere a Romanis ad nostrum aevum derivatum est” (1922: iii) te da su Rimljani većinu pomorske i mornaričke terminologije naslijedili od Grka i zapravo mornaričke činove izjednačavali s činovima kopnene vojske (Saddington 2009: 123), nedostatak pomorske konotacije nije neobičan. Kad se pak u tekstu pojavi puna riječ *shipmate*, Avelan je prevodi kao *sodalis nauticus*. No neobična je riječ *contubernio*. Nijedan od autorici dostupnih izvora ne pronalazi tu riječ, uključujući *The Morgan-Owens Neo-Latin Lexicon* i vatikanski *Parvum verborum novatorum lexicum*. Kao što je *matey* izvedenica od *mate*, moguće je da je Avelan skovao neologizam od *contubernalis*, ali za njega ne uvodi opasku kao što to čini s drugim riječima za koje smatra da bi mogle biti nejasne. Moguće je da je riječ smatrao dovoljno jasnom ili da mu je zvučala toliko prirodno da je nije smatrao vrijednom objašnjenja.

Nedostatak pomorskih konotacija pokazuje i primjer prijevoda riječi *berth* (*sidrište*) koju Avelan prevodi kao *sedes*.

Neologizam za koji postoji opaska je *canneus* (*rum*). „*Canneus, -i, est potus e cannis sacchariferis destillatus, delitiae nautarum*“ (Avellanus 1922: 5). *Canneus, 3* = napravljen od trske. Owens pak navodi: „Većina njegovih novotvorenica, kao što je *canneus* za *rum*, ne nalazi se nigdje drugdje i ponekad te novotvorenice sadrže solecističke elemente“ (2014). *The Morgan-Owens Neo-Latin Lexicon* za *rum* navodi: *rhômium** [Mir, 1970, 1986]; *sicera nautica* [Haas, Handwörterbuch, 1808] (Helf.)]; *rhodium* (LRL)]; *ebriamen, temetum* (Lev.).

Te solecističke elemente pokazuje i primjer *telescopium orichalcinum*. Tvar pokazuju pridjevi sa završetkom *-eus*⁷ te bi ispravno bilo *orichalceum* što prema *The Dictionary of Medieval Latin from British Sources* nalazimo kod Bacona.

Zanimljiva su Avelanova rješenja za britanski i drugi novac koji se spominje. *Silver four-penny* (*srebrnjak od četiri penija*) Avelan prevodi kao *nummum argenteum quatuor*, izostavljajući *geminatu*. To je još jedna od zamjerki koju Avelan ima za ortografiju koju predlažu njemački klasični filolozi:

„Fere omnes igitur poetae consonantem insequentem duplicant ut vocales eiusmodi longae fiant, aut si sint longae, sed non satis manifeste, ut in *quatuor*, duplicando *t* id manifestum fit. [...] At Hero Brambach satis hoc causae est ut dogmata inde concoquat, et ea vocabula omnino sic scribenda imperet“ (1922: xvii).

Osim *four-penny*, *farthing* je jedina vrsta novca za koju Avelan pokušava pronaći potpuni latinski ekvivalent. *Farthing* je brončani novčić britanskog carstva i vrijedi četvrtinu penija. Bulaja ga na hrvatski prevodi samo kao *novčić*, a Avelan ide korak dalje i prevodi ga s *teruncius*, označavajući tako i njegovu vrijednost. Slijedi tablični prikaz preostalih četiriju vrsta novca koji se spominju u prvom dijelu romana te njihovih prijevoda na latinski i hrvatski:

engleski	latinski	hrvatski
guineas	guineae	gvineje
doubloons	duplones	dublioni
louis-d'ors	Ludovicei	ludori
pieces of eight	ohtonari	osmaci

Za sve navedene izraze Avelan uvodi opaske prevoditelja o njihovom podrijetlu i materijalu osim za dublone. Što se tiče riječi *duplones*, ovdje se očito radi o slovnoj pogrešci i trebalo je stajati *dupliones*. Kasnije u tekstu kad se ponovno spominju piše ispravno. Moguće je da je zbog sličnozvučnosti s izvornom riječju i činjenice da je prijevod romana objavljen u Americi 1922., gdje su se dublioni do 1860. priznavali kao sredstvo plaćanja, Avelan zaključio da nema potrebe za opaskom jer dublioni još postoje u svijesti njegovih čitatelja. U suprotnom se čitatelj može opravdano pitati kakav je to novac i od čega je dvostruko vrjedniji.

⁷ Gortan, Gorski, Pauš: *Latinska gramatika*, §278. 4.

Avelan nije napravio prilagodbu na rimsko vrijeme. Gdje u izvorniku piše „Imaš vremena večeras do deset“, u prijevodu na latinski stoji „Terminum habes ad horam usque decimam, hac vespera“, a ne „ad quintam vigiliam.“

Avelan pronalazi dobra rješenja za pojmove koji u vrijeme Rimske republike i Rimskog carstva nisu postojali kao što su kompas (*acus magnetica*), dok s druge strane zanemaruje izvore i izmišlja svoje pojmove dok stručni već postoje. Tako Morgan-Owens navodi da mnogi medicinski spisi 18. i 19. stoljeća za žutu groznicu koriste latinski termin *febris flava*, dok Avelan koristi *febris tropica*.

4.1.1. Opaske prevoditelja

Postoji 31 opaska prevoditelja u prvom dijelu romana u kojima Avelan razjašnjava neke pojmove i izbore koje je donio. Premda ime gostionice *Admiral Benbow* Avelan ostavlja na izvornom jeziku, kad pred kraj prvog dijela Trelawney izjavi da će on biti admiral, Avelan taj pojam prevodi sa *pontocrator* i navodi:

„Quandoquidem Romanis nihil aliud notum erat nisi *Praefectus Classis*, hic autem de classi non agitur, placuit terminum eligere, *Pontocrator* (ut *Autocrator*, *Pantocrator*), quod idem prorsus sonat atque *admiral* – *Medii Aevi admiralis* – corruptum ex Arabico *amir-al-Bahr* (ubi *h* est consonans) significat autem imperatorem maris“ (1922: 67).

Avelan je, doduše, propustio uvidjeti da se ovdje radi o hiperboli koju Trelawney najvjerojatnije upotrebljava zbog uzbuđenja. S obzirom na to da je u rečenici prije navedene rekao da će imati najbolji brod na svijetu, ne brodove, jasno je da se ne radi ni o floti ni o mornarici i da je i Trelawney toga svjestan. Također, s obzirom na to da nikad nije plovio, zasigurno ne očekuje da će biti admiral. Ako je Avelan samo htio latinsku riječ a ne iskrivljenu arapsku, to je postigao, premda *pontocrator* djeluje više kao atribut koji bi odgovarao Neptunu.

Avelan uvodi opasku i za riječ *fuma* (lula): „*Fuma*, -ae, est verbum Latinitatis modernae, quo vasculum significant ex quacunque materia idonea, quod nicotiana, vulgo *tabacca*, conferciunt, qua accensa, fumum eius per *sugibulum* otiose sugitant, dein ex ore efflant“ (1922: 58). Morgan-Owens pak navodi da se u tekstovima 18. i 19. stoljeća za lulu koristila riječ *fistula*. Na ovom se primjeru također uviđa mala nedosljednost u Avelana. Ovo, naime, nije prvi put da se lula spominje u tekstu. Prvi put kad se spominje Avelan koristi riječ *fuma* bez opaske.

Naposljetku, za krijumčare Avelan upotrebljava *clancularii*, a u opasci kaže:

„*Clancularius, -ii, is, qui clanculum, clam, furtim, secreto agit. Hoc vocabulo eos significare volo, qui mercimonia, ad evitanda portoria, per fines alicuius gentis secreto important. Nullum verbum Romanum, quod huic actui proprium esset, me unquam legisse memini*“ (1922: 38).

Morgan-Owens za *krijumčariti* navodi primjer iz *Specimen Historico-medicum De Coffea* autora Jana Everarda Trappena iz 1843. koji u tom djelu glasi *clandestine importare*. Avelanovo je rješenje prilično elegantno i jasno možda i bez pojašnjenja, pogotovo u kontekstu: „*meminerunt aliquot se peregrinos in via vidisse, quos quum clancularios esse existimassent*“ (1922: 38).

4.1.2. Frazemi

Stevenson u nekoliko navrata u prvom dijelu romana upotrebljava frazeme i izraze prenesenog značenja. Zanimljiv je primjer koji nalazimo u trećem poglavlju:

„[...] and if I get the horrors, I'm a man that has lived rough, and I'll raise Cain.“ (Stevenson 1941: 14)

„[...] ja ako dobijem napadaj priviđenja, uskrsnut ću Kaina, jer ja sam čovjek koji je provodio surov život.“ (Bulaja n.d.: 21)

„[...] si vero horrores me possederint, is ego sum, qui vitam duram duxerim, prohinc Acheronta movebo.“ (Avelan 1922: 27)

Engleski izraz *uskrsnuti Kaina* nastao je početkom 19. stoljeća što znači da je za Stevensona bio suvremen. Zanimljivo je da Avelan ne bira ni doslovce prevesti kao što je to učinio Bulaja, niti pokušati zamijeniti nekim drugim biblijskim izrazom, niti upotrijebiti neki izraz suvremen sebi, već izabire citirati Vergilija. To slabo ocrta našeg gusara kao neobrazovana čovjeka.

Nalazimo i na frazeme u obliku uzvika:

„'Wounded? A fiddle-stick's end!' said the doctor.“ (Stevenson 1941: 12)

„- Ranjen? Gluposti! – dočeka liječnik.“ (Bulaja n.d.: 18)

„'Vulneratusne? Fungum!' refert medicus.“ (Avellanus 1922: 23)⁸

Riječ *fungus* u značenju *bukvan, tikvan* nalazimo kod Plauta.

Slijedi još jedan primjer:

⁸ Mirko Divković: *Latinsko-hrvatski rječnik*.

„You have your hands on thousands, you fools, and you hang a leg!“ (Stevenson 1941: 28)

„- Tisuće su vam pred nosom, vi budale, a vi stojite kao ukopani!“ (Bulaja n.d.: 35)

„Intra captum vestrum, vecordes, millia delitescunt,“ cohortatur eos coecus, „vos autem hic inertes tempus teritis!“

Premda je izraz *tempus terere* prenesenog značenja kao i *to hang a leg*, ipak ne znače isto. *To hang a leg* znači oklijevati, ne usuđivati se nešto učiniti pa bi možda bilo bolje upotrijebiti glagol tog značenja, čak i doslovno.

4.2. Analiza odabranih odlomaka

Za analizu su uzeti jedan odlomak bez dijaloga i jedan odlomak s gusarskim dijalogom. Oba su reprezentativna po pitanju karakteristika romana, ali svaki prikazuje različite odlike izvornog teksta.

4.2.1. Odlomak 1

“This quarrel was the saving of us, for while it was still raging, another sound came from the top of the hill on the side of the hamlet — the tramp of horses galloping. Almost at the same time a pistol-shot, flash and report, came from the hedge side. And that was plainly the last signal of danger, for the buccaneers turned at once and ran, separating in every direction, one seaward along the cove, one slant across the hill, and so on, so that in half a minute not a sign of them remained but Pew. Him they had deserted, whether in sheer panic or out of revenge for his ill words and blows I know not; but there he remained behind, tapping up and down the road in a frenzy, and groping and calling for his comrades” (Stevenson 1941: 29).

„Rixa hæc salus nostra fuit; quandoquidem his usque iurgantibus, e summo colle, exadversum vici, alius sonus percipuit — equorum quadrupedantium. Eodem fere momento, ex parte sepiusvivæ fulgor, insecto fragore sclopelli percipiebatur. Et hoc, sine dubio, ultimum erat signum periculi; etenim piratæ illico se verterunt, seque fuga dederunt, quoquoversum dissilientes, alii mare versus secundum æstuarium, unus oblique per collem, et sic deinceps, ita ut intra dimidium minuti nullum vestigium eorum est relictum, præter Pew. Hunc deseruerunt, sive ex terrore Panico, sive vero ex vindicta ob eius increpationem atque verbera, id ego nescio; sed ipse pulchre illic relictus fuit, in phrenesi sursum deorsumque viam palpans, cœcutiens, suosque sodales appellitans“ (Avelan 1922: 52).

„Ta je svađa bila naš spas; dok je, naime, još bješnjela, začuje se s vrha brežuljka, sa strane zaseoka, drugi zvuk — topot konja u trku. Gotovo u isto doba prasne i odjekne sa strane živice hitac iz pištolja. To je, očito, bio posljednji znak opasnosti jer su se gusari odmah okrenuli i potrčali; raspršili se u svim smjerovima, netko prema moru uzduž zaljeva, netko kosinom preko brežuljka, razišli se kojekuda tako da im za tren oka nije više bilo ni traga. Ostao je samo Pew. Njega su ostavili, ne znam da li samo od straha ili da mu se osvete za njegove ružne riječi i udarce; ali on je zaostao tamo tuckajući bijesno cestom gore-dolje i tapajući i dozivajući svoje drugove“ (Bulaja n.d.: 35-36).

Ovaj se odlomak nalazi u petom poglavlju kad Jim i njegova majka bježe iz gostionice s mapom i novcem mrtvog Billyja Bonesa koje traže njegovi neprijatelji. Budući da su bili umorni i u šoku, nisu daleko dospjeli, već su se Jim i majka sakrili pod obližnji most nakon što su ranije iz zaselka poslali glasnika da traži pomoć od vlasti.

Avelan se više-manje pridržava strukture i poretka riječi izvornika. Rečenični je period je jednostavan i definitivno nije ciceronski. U odlomku se ne pojavljuje nijedan konjunktiv. Premda ima dosta participia, pojavljuju se samo dvije participske konstrukcije, u oba slučaja ablativ apsolutni: *his iurgantibus* i *insecuto fragore*. Avelan slijedi pravopisne znakove izvornika koristeći točku sa zarezom kako bi rečenicu razlomio na manje cjeline. Na jednom je čak mjestu upotrebljava iako je u izvorniku nema (*ultimum erat signum periculi; etenim piratae illico se verterunt*). Avelan prati i glagolska vremena i oblike izvornika gotovo svuda: gdje Stevenson upotrebljava prošlo vrijeme, upotrebljava ga i Avelan; gdje je particip u izvorniku, particip je i u prijevodu. Jedino ozbiljnije odstupanje zbiva se pri upotrebi *his iurgantibus* gdje subjekt više nije *rixa*, nego to postaju *iurgantes*, Billyjevi neprijatelji. Za razliku od Forbesove primjedbe u kritici Avelanova prijevoda *Pericla Navarchi Magonis*, ovdje prijedlog *versus* stoji iza svoje imenice (*mare*). U izvorniku je 138 riječi, a u Avelanovom prijevodu 106.

4.2.2. Odlomak 2

“You have your hands on thousands, you fools, and you hang a leg! You’d be as rich as kings if you could find it, and you know it’s here, and you stand there skulking. There wasn’t one of you dared face Bill, and I did it — a blind man! And I’m to lose my chance for you! I’m to be a poor, crawling beggar, sponging for rum, when I might be rolling in a coach! If you had the pluck of a weevil in a biscuit you would catch them still.’

‘Hang it, Pew, we’ve got the doubloons!’ grumbled one.

‘They might have hid the blessed thing,’ said another. ‘Take the Georges, Pew, and don’t stand here squalling.’” (Stevenson 1941: 28)

„Intra captum vestrum, vecordes, millia delitescunt,’ cohortatur eos cœcus, ‘vos autem hic inertes tempus teritis! Divitiis reges exæquare possetis, quum tamen sciatis eos hic delitescere, tamen tergiversamini. Nullus vestrum repertus est qui cum Bill coram agere ausus esset, ego id feci, cœcus! Ego vero vestri causa meam sortem perdam! Me egentem ac reptantem mendicum oportebit esse, canneum efflagitantem, quum in rheda volutari possem. Si virtute polleretis vel curculionis buccellati, iis usque potiremini.’

‘Quid, malum, Pew? iam tenemus dupliones!’ mutiebat unus.

'Rem illam pestiferam fortasse abdiderunt,' subiungit alius. 'Accipe Georgiacos, Pew, et siste hic stomachari.'" (Avelan 1922: 50-51)

„- Tisuće su vam pred nosom, vi budale, a vi stojite kao ukopani! Kad biste našli ono, bili biste bogati kao kraljevi; znate da je ono ovdje, a vi stojite kao da vam se neće. Među vama nije bilo nikoga koji bi se usudio stati licem u lice pred Billa, a ja, slijepac, učinio sam to! I sad moram zbog vas promašiti svoju sreću! Moram kao siromašni prosjak naokolo puzati i moljakati čašicu ruma, a mogao bih se voziti u gospodskoj kočiji! Da imate srčanosti koliko žižak u kolačiću, mogli biste ih još uhvatiti.

- Ostavi to, Pew, našli smo dublone - promrmlja jedan.

- Možda su sakrili onu prokletu stvar - reče drugi. - Uzmi Jurje i ne dreči tu.“ (Bulaja n.d.: 35)

Ovaj je odlomak također iz petog poglavlja, a prikazuje svađu između neprijatelja Billya Bonesa koji su u potjeri za Jimom i njegovom majkom. Kad čuju trube vlasti, pozele se razbježati, no Pew inzistira da se ulovi bjegunce i pronađe mapa.

Rečenice su i ovdje prilično kratke, no pojavljuju se zavisne rečenice s konjunktivom i akuzativ s infinitivom te je ovaj odlomak gramatički nešto kompliciraniji. Avelan je iz nepoznatog razloga ubacio rečenicu „cohortatur eos cœcus“ koja u izvorniku ne postoji, možda da bi razlomio rečenicu na manje cjeline i označio tko govori. Ne djeluje kao da slijepac ohrabruje ostale, već ih opominje. Avelan svejedno više-manje slijedi izvornik u poretku riječi i vremenima. Na kraju Pewova opominjanja stoji pogodbeno rečenica s irealnim hipotetičkim periodom. Gusarski govor u ovom je slučaju obilježen vokabularom, no ne odstupa previše od ostatka teksta. Avelan vjerno prenosi žargonizam *Georges* kao *Georgiacos*. Izvornik u ovom odlomku ima 118 riječi, a prijevod na latinski 94.

4.3. Usporedba izvornika i prijevoda

Avelanov prijevod uglavnom vjerno prati izvornik. Gdje god mu to gramatika dozvoljava, zadržava isti ili sličan poredak riječi i glagolska vremena, što je vrlo teško s obzirom na to da je poredak riječi u rečenici u engleskom jeziku strogo zadan. Naglasak na dinamičnost radnje prisutan je i u prijevodu, a postiže se kraćim rečenicama i čestom upotrebom znaka točke sa zarezom.

Budući da razni pomorski i mornarički termini korišteni u Rimu nisu dospjeli do nas, upotreba izraza vezanih uz more, brodove i plovidbu Avelanu je bila otežana, ali koristio ih je gdje je mogao. Za *captain*, na primjer, Avelan koristi *navarchus*.

Avelanov stil prevođenja vjerojatno je u skladu s načinom na koji je govorio latinski: niti je opterećen klasičnim, niti bježi od njega što dalje može. Avelan se nalazi negdje u zlatnoj sredini kao spoj antike i vremena u kojem živi. Ne suzdržava se od kovanja novih riječi ili upotrebljavanja starih u nove svrhe čak ni kad postoje izrazi koje pokušava osmisliti, ali možda ih nije svjestan. To ukazuje na određenu prirodnost pri služenju latinskim jezikom i uvjerenje da je njime ovladao.

S obzirom na to, gusarski govor ne odudara pretjerano od ostatka teksta. Gramatički i pravopisno nije obilježen. Budući da se kod Avelana često nailazi na nove ili manje poznate riječi, gusarski se vokabular neće činiti osobito neobičnim, pogotovo onim ljubiteljima latinskog koji su navikli na klasični latinski. Različitost gusara od ostalih likova tako se uglavnom prenosi sadržajem. Avelan je možda mogao za gusarski govor upotrijebiti neke odlike vulgarnog latiniteta kao što su učestale pokazne zamjenice, gomilanje prijedloga, invokacije i slično. Ili je mogao odlučiti gdje gdje ubaciti pravopisno odstupanje, možda u sročnosti kao što to Stevenson čini u izvorniku. Avelan nije prenio ni pravopisno odstupanje u opisu karte s blagom kako bi se pokazalo da gusari nisu bili vični pisanju.

Što se tiče samog sadržaja i dosljednosti, Avelan je mjestimice ipak zadirao u tekst izvornika. Premda grešku u dosljednosti koju čini Stevenson (na koju stranu pada Billy Bones i u kojem ga položaju poslije pronalaze) Avelan i sam prenosi (pada *pronus*, a nalaze ga *supinus*), postoje mjesta gdje su umetnute rečenice kojih u izvorniku nema. Zadiranje se može primijetiti i u tome što je Avelan napravio vlastitu podjelu na paragrafe, različitu od Stevensonove, moguće zbog lakšeg razumijevanja teksta.

Forbesova (1916) i Owensova (2014) kritika da je Avelanu nedostajao lektor, nažalost, stoji, premda je do slovnih pogrešaka moglo doći i pri slaganju teksta za tisak.

5 Zaključak

Arkadije je Avelan kao novolatinist, pedagog i prevoditelj svojim stvaralačkim radom ostvario veliki utjecaj na moderni latinitet. Bio je veliki zagovaratelj pedagoške reforme klasične filologije i održavanja govornog latinskog na životu. U cjelokupnom mu se radu očituje velika strast za jezik koji mu je navodno bio materinji. Svojim je prijevodima djela popularne fikcije nastojao potaknuti mladež da uči latinski kao živi jezik koji ima potencijala razvijati se i ponovno stajati bok uz bok sa svim ostalim jezicima svijeta. U njegovim se prijevodima očituje izvrsno baratanje latinskim jezikom i mogućnost da prenese umjetničku vrijednost izvornog djela bez njegova narušavanja. To vrijedi i za *Insula Thesauraria*, vjeran i lijep prijevod Stevensonova romana *Otok s blagom*. Premda su engleski i latinski kao jezici različiti, prvenstveno zato što je engleski rob poretku riječi u rečenici, Avelan često uspijeva održati isti ili sličan poredak riječi u latinskoj rečenici, što može služiti kao alat za bolje razumijevanje i jednog i drugog jezika. Avelanov prijevod *Otoka s blagom* na latinski ugodno je štivo u kojem mogu uživati vrsni poznavaoци latinskog jezika, ali i oni koji su ga tek počeli učiti. U Avelanovim nastojanjima da latinski približi potonjima pridružili su se razni suvremeni prevoditelji tako da u prijevodima popularne fikcije na latinski možemo uživati i danas.

Bibliografija

- Avelan, Arkadije. 1896. *Palaestra*. Drugo izdanje. New York.
- Avelan, Arkadije. 1908. „Arcadius Avellanus Elaborates His Reasons for Considering Latin Eminently Fitted to be Used As a Universal Language.“ U *New York Times*, 01. kolovoza 1908.
- Avelan, Arkadije. 1911. *Palaestra; being the primer of the Tusculan system of learning, and of teaching Latin to speak; for class use and for self-instruction*. New York.
- Avelan, Arkadije. 1916. „Dr. Avellanus's Rejoinder.“ U *The Classical Weekly* 10, br. 5: 37 – 38.
- Avelan, Arkadije. 1922. „Proemium“. U *Insula Thesauraria ab auctore Roberto Ludovico Stevenson*. Philadelphia: Latin Press Printing Co.
- Beach, Goodwin B. 1947. „Arcadius Avellanus: Erasmus Redivivus.“ U *The Classical Journal* 42, br 8: 505 – 510.
- Divković, Mirko. 2006. *Latinsko-hrvatski rječnik*. Bjelovar: Dunja d.o.o.
- Filipović, Rudolf. 1975. *Englesko-hrvatski ili srpski rječnik*. Zagreb: Zora.
- Forbes, Charles H. 1916. Kritika *Pericla Navarchi Magonis sive Expeditio Phoenicia Annis ante Christum Mille* Arkadija Avelana. U *The Classical Weekly* 9, br. 19: 149 – 151.
- Glei, Reinhold F. 2014. „(Neo-)Latin as a Meta-language.“ U *Humanistica Lovaniensia* 63: 3 – 25.
- Gortan, Veljko, Oton Gorski i Pavao Pauš. 1990. *Latinska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.

- Grundhauser, Eric. 2017. „The Highbrow Struggles of Translating Modern Children’s Books Into Latin.“ *Atlas Obscura*, 15. lipnja 2017. <https://www.atlasobscura.com/articles/the-highbrow-struggles-of-translating-modern-childrens-books-into-latin>
- Harrington, Evaline. 1920. „Why 'Treasure Island'?“ U *The English Journal* 9, br. 5: 266 – 269.
- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. 2021. „Stevenson, Robert Louis.“ Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58064>
- Latham, R. E., D. R. Howlett, & R. K. Ashdowne. 1975 – 2013. *The Dictionary of Medieval Latin from British Sources*. London: British Academy. Pri <https://logeion.uchicago.edu>
- Lewis, Charlton T. & Charles Short. 1879. *Lewis and Short's Latin-English Lexicon*. Oxford: Clarendon Press. Pri <https://logeion.uchicago.edu>
- Mendelson, Michael. 2010. „Can Long John Silver Save the Humanities?“ U *Children's Literature in Education* 41: 340 – 354.
- Noimann, Chamutal. 2012. „'He a Cripple and I a Boy': The Pirate and the Gentleman in Robert Louis Stevenson's *Treasure Island*.“ U *The Washington & Jefferson College Review*: 55 – 71.
- Owens, Patrick M. & David W. Morgan. *The Morgan-Owens Neo-Latin Lexicon*. <https://neolatinlexicon.org/>
- Owens, Patrick M. 2014. „Arcadius Avellanus: Neo-Latin works of the Early 20th Century“ (Predvanje održano na New York University, 04. siječnja 2014. i objavljeno na: <https://linguae.weebly.com/arcadius-avellanus.html>)
- Pavanetto, Cletus. *Lexicon Recentis Latinitatis, parvum verborum novatorum Lexicum*. Civitas Vaticana. https://www.vatican.va/roman_curia/institutions_connected/latinitas/documents/rc_latinitas_20040601_lexicon_it.html

- Saddington, Denis. 2009. „Problems in the nomenclature of the personnel and the question of marines in the Roman fleets.“ U *Bulletin of the Institute of Classical Studies* 59: 123 – 132.
- Stevenson, Robert Louis. 1922. *Insula Thesauraria*. Preveo na latinski Arkadije Avelan. Philadelphia: Latin Press Printing Co.
- Stevenson, Robert Louis. 1941. *Treasure Island*. New York.
- Stevenson, Robert Louis. N.D. *Otok s blagom*. Preveo na hrvatski Zvonimir Bulaja. Bulaja naklada.
- Verweij, Michiel. 2008. „Winnie the Pooh in Latin or How to Put Delightful English into Equally Enjoyable Latin.“ U *Humanistica Lovaniensia* 57: 301 – 319.